

O'ZBEKISTON MOLIYAVIY INKLYUZIYA HOLATINI YAXSHILASH SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH HAMDA TAKOMILLASHTIRISH VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Sadikov Shoxrux Shuxratovich –

Toshkent xalqaro universiteti “IT Departamenti” direktori PhD, dotsent

Nusratov Azizbek San’atillayevich –

Toshkent xalqaro universiteti tayanch doktoranti (PhD)

Annotatsiya. Moliyaviy xizmatlardan foydalanishdagi tengsizlik zamonaviy dunyoda ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikning shakllaridan biridir. Raqamli texnologiyalar bugungi kunda ushbu muammoni hal qilishda sezilarli yutuqlarga erishish va kam ta'minlangan uy xo'jaliklari, kichik va o'rta tadbirkorlarga moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini yaratish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Bu ularga rasmiy iqtisodiyotda samarali ishtirok etish, farovonligini oshirish va hayot sifatini yaxshilash imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamlashtirish yangi texnologik xatarlarning paydo bo'lishi sababli jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Bunday risklarni boshqarish maxsus dasturlarni ishlab chiqish va moliyaviy xizmatlarni raqamlashtirish jarayonini tartibga solishning nostandart usullaridan foydalanishni talab qiladi.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, moliya, risk, davlat boshqaruvi, moliyaviy inklyuziya, fintech innovatsiyalar.

Annotation. Inequality in access to financial services is one of the forms of socio-economic inequality in the modern world. Digital technologies have made significant strides in addressing this issue by creating new opportunities for low-income households, small and medium-sized enterprises to access financial services. This enables them to participate effectively in the formal economy,

improve their well-being, and enhance their quality of life. At the same time, digitalization introduces serious challenges due to the emergence of new technological risks. Managing such risks requires the development of specialized programs and the use of unconventional approaches to regulating the digitalization of financial services.

Keywords: *digitization, finance, risk, public administration, financial inclusion, fintech innovations.*

Kirish. Bugungi kunda moliyaviy inklyuziya iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Moliyaviy inklyuziya aholining barcha qatlamlari, ayniqsa, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati cheklangan guruhlar uchun moliyaviy xizmatlarga teng va qulay kirish imkoniyatini ta'minlashni nazarda tutadi. O'zbekistonda moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasini oshirish mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish, aholi farovonligini oshirish va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda raqamli texnologiyalarning o'rnini katta bo'lib, ularning joriy etilishi orqali moliyaviy xizmatlarning samaradorligi oshirilishi mumkin.

So'nggi yillarda O'zbekistonda moliyaviy inklyuziya darajasini oshirish bo'yicha sezilarli ishlar amalga oshirildi. Xususan, raqamli texnologiyalarni joriy etish va rivojlantirish orqali moliyaviy xizmatlarning qulayligi va ommabopligi oshirildi. Biroq, moliyaviy inklyuziya darajasini yanada oshirish uchun hali ko'plab vazifalar mavjud.

Moliyaviy inklyuziya deganda, har bir fuqaroning bank, kredit, sug'urta va boshqa moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishi tushuniladi. Moliyaviy inklyuziya moliyaviy muomalaga ilgari jalb etilmagan resurslarni, xususan, kichik va o'rta kompaniyalar va kam ta'minlangan uy xo'jaliklari resurslarini jalb qilish uchun katta ahamiyatga ega. Qo'shimcha moliyaviy resurslar

nafaqat butun moliya tizimini mustahkamlaydi, balki barqaror inklyuziv o'sish uchun shart-sharoitlar yaratadi, bu esa hamma uchun bozorlar va resurslarga kirish uchun teng imkoniyatlarni, shuningdek, iqtisodiy o'sish natijalarini jamiyat ichida adolatli taqsimlashni nazarda tutadi.

Moliyaviy inklyuziya quyidagi asosiy tamoyillarga ega:

- Moliyaviy xizmatlarning hammabopligi;
- Kam ta'minlangan va chekka hududlarda xizmatlarning rivojlanishi;
- Raqamli texnologiyalar orqali qulay va tezkor xizmat ko'rsatish.

O'zbekistonda hali ham moliyaviy xizmatlardan to'liq foydalana olmaydigan qatlamlar mavjud. Ayniqsa, qishloq joylarida bank xizmatlariga yetib borish qiyinligi bu boradagi asosiy muammolardan biridir. Raqamli texnologiyalar moliyaviy jihatdan cheklangan iste'molchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi, jumladan, maqsadli moliyaviy mahsulotlar va xizmatlardan arzon narxlarda foydalanish. Bundan tashqari, ular ularga yaxshiroq moliyaviy qarorlar qabul qilishga va moliyaviy farovonligini yaxshilashga yordam beradi.

Mobil telefonlar va internet orqali taqdim etiladigan raqamli moliyaviy xizmatlarning yangi avlodining paydo bo'lishi, shuningdek, bunday xizmatlarning yangi nobank provayderlari (fintech kompaniyalari) va yirik yuqori texnologiyali kompaniyalarning (bigtech kompaniyalari) moliyaviy xizmatlar bozoriga kirishi moliyaviy inklyuziya uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Raqamli texnologiyalar moliyaviy inklyuziyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- **Moliyaviy xizmatlarga qulay kirish imkoniyati:** Mobil ilovalar, internet-banking va boshqa raqamli platformalar orqali aholi istalgan vaqtda va istalgan joyda moliyaviy xizmatlardan foydalanishi mumkin.
- **Moliyaviy xizmatlarning arzonligi:** Raqamli texnologiyalar moliyaviy xizmatlarni ko'rsatish xarajatlarini kamaytiradi, bu esa ularning narxini pasaytirishga olib keladi.

- **Moliyaviy xizmatlarning xavfsizligi:** Raqamli texnologiyalar moliyaviy operatsiyalarning xavfsizligini ta'minlashga yordam beradi.
- **Moliyaviy savodxonlikni oshirish:** Raqamli platformalar orqali aholiga moliyaviy savodxonlik bo'yicha ma'lumotlar va ta'lim materiallari taqdim etilishi mumkin.

Raqamli moliyaviy texnologiyalar moliyaviy mahsulotlar va xizmatlardan tez, arzon va xavfsiz foydalanishni ta'minlashning eng samarali usuli hisoblanadi. Mobil pul va elektron hamyonlar, kraudfanding platformalari, transchegaraviy pul o'tkazmalari va boshqalar kabi texnologiyalar nafaqat moliyaviy inklyuzivlikka, balki ko'plab mamlakatlarning umumiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Ayniqsa, muhim jihat shundaki, raqamli texnologiyalar kam ta'minlangan odamlarning o'ziga xos ehtiyojlari va imkoniyatlarini yaxshiroq hisobga olish imkonini berdi. Ularning moliyaviy operatsiyalarga kiritilishiga raqamli inqilobdan keyin qurilmalarning uch toifasi: arzon uyali telefonlar, plastik smart-kartalar, bankomatlar va to'lov terminallari paydo bo'lishi yordam berdi. Hisobga kirish moliyaviy inklyuzivlik sari birinchi qadamdir. Hisob raqamiga ega bo'lish jismoniy shaxslarga pul mablag'larini to'plash va to'lovlarni amalga oshirish, shuningdek, boshqa moliyaviy xizmatlar (sug'urta xizmatlari, investitsiyalar va boshqalar) olish imkoniyatini beradi. Korxonaning hisob raqamini ochish unga ma'lum moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishni osonlashtiradi, masalan, ish haqi yoki hisob-kitoblarni to'lash.

O'zbekistonda moliyaviy inklyuziya darajasini yanada oshirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish zarur:

1. **Raqamli infratuzilmani rivojlantirish:** Internetga kirish imkoniyatini kengaytirish, mobil aloqa sifatini yaxshilash va raqamli to'lov tizimlarini rivojlantirish zarur.

2. **Raqamli moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish:** Mobil banking, internet-banking, elektron hamyonlar va boshqa raqamli moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish va ularning qulayligini oshirish zarur.
3. **Aholining raqamli savodxonligini oshirish:** Aholiga raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha ta'lim berish va ularning raqamli savodxonligini oshirish zarur.
4. **Moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati cheklangan guruhlarini qo'llab-quvvatlash:** Qishloq aholisi, ayollar, yoshlar va nogironligi bo'lgan shaxslar kabi moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati cheklangan guruhlar uchun maxsus dasturlar va xizmatlar ishlab chiqish zarur.
5. **Kiberxavfsizlikni ta'minlash:** Raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish xavfsizligini ta'minlash uchun kiberxavfsizlikni kuchaytirish zarur.

Xulosa va takliflar

Moliya sektorining raqamli transformatsiyasi mavjud moliya institutlarining an'anaviy biznes modellarini, moliya tizimining institutsional va operatsion infratuzilmasini tubdan o'zgartirmoqda. Bu iste'molchilarga yanada manzilli xizmatlar ko'rsatish, ularning narxlarini pasaytirish, shuningdek, kichik va o'rta tadbirkorlik sub'ektlarining kreditlardan foydalanishini osonlashtirish, kredit-moliya institutlari faoliyati samaradorligini oshirish uchun sharoit yaratadi. Eng muhimi, raqamli moliyaviy texnologiyalar avvalroq ulardan foydalanish imkoniyati cheklangan yoki umuman imkoni bo'lmagan odamlar va korxonalarga kirish imkoniyatlarini kengaytirish orqali moliyaviy xizmatlarni demokratlashtirishning yangi istiqbollarini ochmoqda.

Bundan tashqari, raqamli moliyaviy xizmatlar salohiyatidan foydalanish samaradorligi ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy omillarga, jumladan, raqamli infratuzilmaga (elektr tarmoqlari, mobil aloqa, internet) kirishdagi tengsizlikni

kamaytirish, shaxsiy identifikatsiya tizimini rivojlantirish, iste'molchilar va ularning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, aholining moliyaviy va raqamli savodxonligini oshirish kabi omillarga bog'liq.

Yana shuni ta'kidlash joizki, moliyaviy inklyuziya O'zbekiston uchun iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biridir. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali aholi uchun moliyaviy xizmatlar yanada qulay va arzon bo'lishi mumkin.

Tavsiya etiladigan chora-tadbirlar:

- Raqamli moliyaviy xizmatlar hamda moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish;
- Fintech kompaniyalarini qo'llab-quvvatlash va ularga huquqiy yengilliklar yaratish;
- Kiberxavfsizlik choralari kuchaytirish.

Kelajakda O'zbekiston moliyaviy texnologiyalar sohasida yangi innovatsiyalarni tatbiq etish orqali global miqyosda raqobatbardosh bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Циканова Л.М., Тлупова К.Т., Казова З.М. Финансовая инклюзия как тренд развития мировой экономики // Журнал прикладных исследований. – 2023.
2. Шихалиева Д.С. Финансовая инклюзия как тренд развития экономики в условиях цифровизации // Ученые записки РАП. – 2022.
3. Ahamed M., Mallick S. Is financial inclusion good for bank stability? International evidence // Journal of economic behavior & organization. – 2019.
4. Alexander K., Karametaxas X. Digital transformation and financial inclusion // SSRN paper. – 2020.

5. Demirgüç-Kunt A., Singer D. Financial inclusion and inclusive growth: a review of recent empirical evidence // World Bank policy research working paper. – 2017.
6. Financial inclusion and economic uncertainty in developing countries: The role of digitalization / Jamil Abd Rahim [et al.] // Economic analysis and policy. – 2023
7. Fintechs and financial inclusion: Looking past the hype and exploring their potential / Murthy G., Fernandez-Vidal M., Faz X., Barreto R. // CGAP: Focus Note. – 2019.
8. Mobile tech spurs financial inclusion in developing nations // Gallup, Inc. – 2018.
9. Obiora K., Ozili P.K. Benefits of digital-only financial inclusion // The impact of AI innovation on financial sectors in the era of Industry 5.0.
10. Ozili P.K. Theories of financial inclusion // SSRN Electronic Journal. – 2020a
11. Edigbonye V., Tioluwani C. The role of fintech in driving financial inclusion in developing and emerging markets: issues, challenges and prospects // Technological Sustainability. – 2023.